

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง BUDDHISM AND POLITICS

พระมหานรินทร์ สุรปณโย,

Phramaha Narin Surapanyo

ณรงค์ศักดิ์ บัวอ่อน

Dr.Narongsak Bua-on

นายสมศักดิ์ บัวอ่อน

Mr.Somsak Bua-on

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ฐิตียาพร ไชยวิมลสิริ

Thitiyaphon Chaiwimon Siri

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกอก อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

Ban Kok Subdistrict Administrative Organization, Chatat District, Chaiyaphum Province

Email.Narinpempa123@hotmail.commail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 13 ตุลาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 21 ตุลาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

ในการศึกษาพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่าฐานะเดิมของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มต้นด้วยการถือกำเนิดในราชสกุลซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองโดยตรง ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ห่างไกลจากสถาบันการปกครอง จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในหลายกรณี บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมวินัยนี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่สำคัญ อนึ่งในการเผยแผ่นั้นพระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมาแล้ว เพราะการเผยแผ่ธรรมะนั้นเป็น การให้ปัญญาแก่พุทธบริษัทจำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม

ดังนั้นบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญ ก็คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงาม ชอบธรรม และเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

เป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมายโดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปเผยแพร่และพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การเมือง, การปกครอง.

ABSTRACT

In the study of Buddhism, it was revealed that the original status of the Buddha began with the birth of a royal family, which had direct ruling duties. Therefore, Buddhism is not far from the institution of government. It can be seen that the Buddha is related to politics and government in many cases. This role and duty in propagating the Dharma Vinaya is an important role and duty of the monks. Moreover, in the propagation, the Sangha was in the same role and responsibilities as the Buddha had previously held, because the propagation of the Dharma is to give wisdom to Buddhist companies must establish themselves on the basis of fairness.

Therefore, the political role of the monks is important. It is to teach the Dharma about politics, especially showing the principles of good governance, righteousness and fairness, teaching politicians or rulers to be good politicians or rulers with virtue. Of course, the monks are important to the way of life of the villagers. Religious leaders have influence to stimulate or recommend many activities in society focusing on applying Buddhist principles for spreading and developing sustainable peace for people.

Keyword : Buddhism, politics, governance.

บทนำ

นักรัฐศาสตร์ตะวันตกหลายท่านมีความเห็นว่าศาสนกิจควรแยกออกจากรัฐกิจ หมายความว่าศาสนาไม่ควรเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางการเมืองไม่ว่าโดยรูปแบบใด ๆ ในขณะเดียวกันรัฐก็ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางศาสนาโดยการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการนับถือและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาของตน ในทางปฏิบัติบางประเทศสามารถดำเนินนโยบายกิจการภายในได้ในลักษณะนี้แต่มีอีกหลายประเทศที่นำเอาองค์และหลักคำสอนทางศาสนาไปใช้ในการเมืองอย่างเต็มที่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยและความเหมาะสมของแต่ละประเทศ ในประเทศไทยของเราประชาชนส่วนมากเป็นชาวพุทธ นักการเมืองที่เป็นชาวพุทธก็มีจำนวนมากตามสัดส่วน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองไทยยังไม่อาจจะชี้ชัดลงไปได้ว่าผสมผสานหรือแปลกแยก ในปัจจุบันนี้มีนักการเมืองหลายท่านมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและปฏิบัติศาสนธรรมอย่างเคร่งครัด นักการเมืองเหล่านี้มีความเห็นว่าการเมืองไทยควรผสมผสานพุทธธรรมโดยชี้ให้เห็นว่าถ้าหากนักการเมืองประกอบกิจกรรมทางการเมืองบนพื้นฐานพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดแล้วภาพพจน์ทางการเมืองก็จะดีขึ้น การเมืองก็จะมีความมั่นคงสร้าง

ประโยชน์ให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ได้และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติที่มีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็มีนักการเมืองอีกหลายท่านมีความเห็นว่ามันไม่ควรดึงศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยชี้ให้เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องผลประโยชน์สกปรก หากเอาศาสนาซึ่งเป็นของสูงบริสุทธิ์มาคลุกเคล้ากับการเมือง ศาสนาจะพลอยตกต่ำเศร้าหมองไปในไม่ช้า ทรรศนะทั้งสองประการแสดงว่าขณะนี้เราเริ่มแสวงหาความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างศาสนากับการเมือง (พระมหาจรรยา สุทธิธำ 2541 : 1-2)

ในสังคมไทยนี้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมมีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ไทยหลายท่านได้พยายามศึกษาความเกี่ยวข้องกันระหว่างพุทธศาสนากับการเมืองเพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในระดับที่ยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ดังนั้นศาสนากับการเมืองและสังคมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด “การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองและสังคมย่อมมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในศาสนาก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองและสังคมเช่นเดียวกัน” (สมบุญ สุขสารณ 2530 : 16)

ฉะนั้นจึงไม่มีศาสนาใดในโลกที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมและการเมือง ศาสนาจึงไม่อาจปลีกตัวเองออกจากสังคมได้ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า “ธรรมะกับการเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ แยกกันเมื่อไรการเมืองก็กลายเป็นเรื่องทำลายโลกขึ้นมาทันที” (ไพโรจน์ อยู่มนต์ 2533 : 103) ในบทนี้ผู้เขียนจะขอเสนอพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทย คนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตและสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพระประมุขของชาติทุก ๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมาตั้งแต่อดีตอันยาวนานจวบจนกาลปัจจุบันอันแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่าพระพุทธศาสนาได้สถิตสถาพรเป็นมิ่งขวัญของชาติไทยตลอดมา ชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคงดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจนกาลปัจจุบันก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตของชาวไทยโดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบ มีความเสียสละ แกล้วกล้า อากาญ ครอบรู้ฐานะฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรมโดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ดังกล่าวนี้นักวิชาการส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลเป็นอันมากต่อความเชื่อและความประพฤติหรือการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ หากมองดูสภาพสังคมไทยในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าแม้ชาวไทยส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชนดังกล่าวแล้วแต่ส่วนใหญ่มักเป็นกันตามจารีตประเพณีหรือพุทธศาสนิกชนตามสำเนามะโนครวสำนะเนนบ้านซึ่ง

มักไม่ค่อยได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน (พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง 2542 : 1) ความสำคัญของพระพุทธศาสนาอาจกล่าวโดยสรุปได้ใน 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลก และความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลก

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์จึงมิใช่เพียงแค่ว่าเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเพียงเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้าน และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาทและกิริยาวัต) และเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวัต) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมปรารถนาหรือศาสนาแห่งความหวงหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มต้นตั้งแต่บัดนี้ ดังนั้นคำว่า “พระพุทธศาสตร์” แยกได้เป็น 3 คำ ก็คือคำว่า พระ แปลได้ว่า ประเสริฐหรือดีเลิศ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้ อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้ คำว่า ศาสตร์ แปลว่าความรู้หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งที่ได้มุ่งอธิบายอย่างเป็นระบบในความที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อรวมกันเข้าแล้วได้ความหมายว่าองค์แห่งความรู้ของผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานอย่างประเสริฐ ในบรรดาองค์แห่งความรู้ทั้งหมดนั้น เป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยพระองค์เองจนสามารถกำหนดเป็นทฤษฎีแห่งความรู้ต่าง ๆ มากมาย ในที่นี้จึงจะขอแบ่งลักษณะความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงแค่น้อยนิดเท่านั้นแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

1.1) คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

1.2) คำสอนที่ทรงปฏิรูปจากลัทธิศาสนาเดิม คำสอนที่ทรงปฏิรูปจากลัทธิศาสนาเดิม เช่น การทำบุญให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องทำกับผู้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิดหรือบริสุทธิต่อตระกูล พระองค์ทรงปฏิรูปโดยให้ทำกับปฎิคาหก (ผู้รับ) ที่มีศีลบริสุทธรมิคุณธรรม และทายก (ผู้ถวายหรือผู้ให้) จะต้องมีความบริสุทธรมิใน 3 กาล คือ ก่อนให้-ขณะกำลังให้-หลังจากให้แล้ว

1.3) คำสอนที่ทรงปฏิวัติ คำสอนที่ทรงปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญจัดเป็นมหามงคลอย่างยังสามารถบันดาลให้ตนสำเร็จตามปรารถนาได้ พระองค์ทรงเห็นตรงกันข้ามว่าการฆ่าเป็นบาปทั้งสิ้น ความรู้ในพระพุทธศาสนาแม้จะมากมายถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธศาสนาก็มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พระนิพพานคือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้นการบรรลุนิพพานก็คือการเข้าถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงและบรรลุความสุขอย่างสูงสุด จิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมมีความสะอาด สว่าง และสงบตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่และเมื่อดับขันธแล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป (พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมโม), 2550 : 1-3)

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มีเหตุและผลเป็นศาสนธรรมว่าโดยแม่บทอันเป็นหลักการใหญ่ที่เรียกว่าปาพจน์มี 2 อย่างคือพระธรรมและพระวินัย ว่าโดยปฏิภาณซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนามี 3 คือ พระ

วินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ว่าโดยหัวข้อที่เรียกกันว่าธรรมชั้นธัมมี 84,000 พระธรรมชั้น (คุณ โทชน์, 2545 : 1)

2 ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติและอยู่เคียงคู่กับชนชาติไทยมาโดยตลอด พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยซึ่งสามารถพอที่จะสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันและลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ตั้งงามในทุก ๆ ด้านมีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น

2.2) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรมเป็นอาทิตลอดมาหรือใช้หลักธรรมาธิปไตย หรือหลักอปาริหานิยธรรมเป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2.3) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.4) พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา เช่น การบวช การแต่งงาน หรือการทำบุญในพิธีการต่าง ๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยมาจนถึงปัจจุบัน

2.5) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือและสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านศิลปกรรม เป็นต้น

2.6) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนาซึ่งซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจ และกิจกรรมแทบทุกอย่างก้าวของชีวิตโดยตลอดระยะเวลาอันยาวนานโดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มี ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อ และข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรไปในเหตุปัจจัยอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก

2.7) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมาช้านาน จึงก่อให้เกิดการซึมซับเอาหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ไม่เหมือนกับชาติอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เด่น ได้แก่ รักความเป็นอิสระ และเป็นผู้มีน้ำใจไมตรี เป็นต้น

2.8) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติ หลักฐานทางคัมภีร์โบราณและศาสนาวัตถุต่าง ๆ ซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อน พ.ศ. 500 แต่ความศรัทธาความเชื่อของปวงชนก็เป็นไปตามยุคตามสมัยพระพุทธศาสนาจึงรุ่งเรืองและเสื่อมลงตามกาลสมัยด้วย จนกระทั่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนากรุงสุโขทัยและรับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ ราวประมาณ พ.ศ. 1836 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปกรุงสุโขทัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนมั่นคงยืนนานมาจนถึงในปัจจุบันนี้

2.9) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม ขนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากจะมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้วก็ต้องมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ขนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มาชนชาติหนึ่งมีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาโดยตลอดเวลาอันยาวนานจึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วยแม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างมากนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือศิลปวัฒนธรรมไทยซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเองอย่างที่เราเรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความ เป็นไทยได้เด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ด้วย

2.10) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของอารยธรรมที่สำคัญของโลกดังที่ได้กล่าวมาแล้วพระพุทธศาสนาก็ยังช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 9-10)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยด้วยชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงเป็นพระประมุขของชาติทุก ๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมาตั้งแต่อดีตอันยาวนานจวบจนกาลปัจจุบันนี้ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์จึงมิใช่เพียงแค่ว่าเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้นหากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ความนึกคิดแทบทุกด้าน ๆ และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ในฐานะที่พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติและอยู่เคียงคู่กับชนชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นหลักในการปกครองประเทศ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทย เป็นรากฐานของวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นมรดกของชาติ ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก

พระพุทธเจ้ากับการเมือง

ในการศึกษาพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่าฐานะเดิมของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มต้นด้วยการถือกำเนิดในราชสกุลซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองโดยตรงพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาทรงเป็นกษัตริย์ปกครองนครกบิลพัสดุ์แห่งแคว้นสักกะและพระนางสิริมายาพุทธมารดาแห่งกรุงเทวทหะ เจ้าชายสิทธัตถะจึงทรงมาจากสกุลนักปกครองทั้งสองฝ่ายและทรงอยู่ในตำแหน่งราชกุมาร พระเจ้าสุทโธทนะมุ่งหวังที่จะให้สืบตำแหน่งการปกครองต่อไปจึงทรงส่งเสริมพระราชกุมารให้ได้รับการศึกษาศิลปวิชาการทุกอย่างที่เหมาะสมแก่ผู้เป็น

รัชทายาท (คณนง วังฝ่ายแก้ว, 2565 : Online) จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ห่างไกลจากสถาบันการปกครอง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. พระพุทธเจ้ากับพุทธกิจ

ในสมัยพุทธกาลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทรงประกอบพุทธกิจใน 3 ด้านซึ่งประกอบไปด้วยพุทธกิจด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1) พุทธกิจด้านการเมือง จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในรัฐแต่อย่างใดทว่าทรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหาและเสนอแนะหลักในการปกครองที่ช่วยทำให้รัฐมีความมั่นคงและสามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุข

1.2) พุทธกิจด้านการบริหาร โดยเทียบกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการปกครองว่าเป็นการนำสังคมหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์และนำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน คำว่า “ปริหร” นี้อาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้

1.3) พุทธวิธีในการปกครอง โดยเทียบกับภาษาบาลีว่า ปสาส หรือ อภิบาล และเน้นไปที่การปกครองสงฆ์เป็นหลักและอาศัยพระธรรมวินัยว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหลักในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ นอกจากวินัยแล้วยังทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารการปกครองด้วย (พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทินโน), 2560 : 83)

2. พระพุทธเจ้ากับการเมือง กรณีการระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติ

ในพรรษาที่ 15 พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาที่นิโครธารามริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี พวกเจ้าศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ยกทัพไปประชิดกองทัพของเจ้าโกลิยะแห่งกรุงเทวทหะเพื่อรบแย่งชิงกรรมสิทธิ์เหนือแม่น้ำโรหิณี พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปห้ามทัพ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560 : 62-63)

การระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย ทะเลาะเพราะ พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เมื่อพระญาติทั้ง 2 ฝ่ายมีความตึงเครียดเผชิญหน้ารอให้มีการปะทุออกมาอันจะก่อให้เกิดความสูญเสียทำลายชีวิตผู้คน กรณีนี้คือเรื่องการห้ามหรือการระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย คือฝ่ายศากยวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระบิดา และฝ่ายโกลิยวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระมารดา พระพุทธเจ้าทรงสอบสวนไต่ถามถึงที่มาของเรื่องและทรงให้ข้อคิดแก่พวกพระญาติ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระญาติว่า “มหาบพิตร ทะเลาะด้วยเรื่องอะไรกัน” พวกพระญาติกล่าวว่า “พวกข้าพระองค์ ไม่ทราบพระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “แล้วใครจักทราบเล่า” พวกพระญาติจึงสอบถามไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องกราบทูลว่า “ทะเลาะกันเพราะน้ำ พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “น้ำมีราคาเท่าไร มหาบพิตร” พวกพระญาติกล่าวว่า “มีราคาน้อย พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “กษัตริย์ทั้งหลายมีราคาเท่าไร มหาบพิตร” พวกพระญาติกล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายประเมินค่ามิได้ พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การที่พวกท่านทำให้กษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะเหตุแห่งน้ำเพียงเล็กน้อยสมควรแล้วหรือ” พวกพระญาติยอมรับโดยดุษณีภาพ สุดท้ายพระบรมศาสดาจึงตรัสเตือนพวกพระญาติว่า “มหาบพิตร เพราะเหตุไรพวกท่านจึง

กระทำการเช่นนี้ เมื่อเราไม่มีอยู่ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจืดไหลนอง พวกท่านทำกรรมไม่สมควรเป็นผู้มีเวร ด้วยเวร 5 มีความเดือดร้อน เพราะยังเต็มไปด้วยกิเลสมีความขวนขวายแสวงหากามคุณอยู่ แต่เราตถาคตมี นัยตรงกันข้าม” (เสถียร ทั้งทองมะดัน, 2560 : 47)

3. พระพุทธเจ้ากับการเมือง กรณีการห้ามทำสงคราม

พรรษาที่ 44 พระเจ้าวิทูทกะอุปราชแห่งแคว้นโกศลคบคิดกับที่ฆการายณะอำมาตย์แย่งชิงราชสมบัติจากพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผลสำเร็จ ครั้นได้ครองราชย์แล้วพระเจ้าวิทูทกะยกกองทัพไปทำลายล้าง พวกเจ้าศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์เกือบจะสิ้นราชวงศ์แล้วยกกองทัพกลับมาพักพลที่ชายหาดริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดีในเวลากลางคืนถูกน้ำท่วมสิ้นพระชนม์ แคว้นโกศลจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นมคธอันมี พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกษัตริย์ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560 : 63)

กรณีห้ามการทำสงคราม พระเจ้าวิทูทกะโอรสพระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อได้ราชสมบัติแล้วทรงระลึก ถึงเวรที่พวกศากยวงศ์ก่อไว้จึงยกกองทัพไปเพื่อจะล้างแค้นพวกเจ้าศากยวงศ์ที่ดูหมิ่นตน พระพุทธเจ้าทรง ทราบจึงเสด็จไปประทับ ณ รัมมัมมิโบบางต้นหนึ่งในรัฐสักกะดักทางที่กองทัพพระเจ้าวิทูทกะจะผ่านไป พระ เจ้าวิทูทกะเสด็จไปถึงที่นั่นทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่เช่นนั้นจึงเสด็จเข้าไปถวายอภิวาท นิมนต์เสด็จไปประทับที่รัมมัมมิอีกต้นหนึ่งในรัฐโกศลซึ่งมีไภนาทิบสนธิดีกว่า แต่พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “ช่างเถอะ มหาบพิตรร่มเงาของญาติเย็นสบายดี” พระเจ้าวิทูทกะก็ทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมา คู้มครองพระญาติจึงถวายบังคมยกกองทัพกลับกรุงสวตถิ เมื่อทรงนึกถึงการดูหมิ่นของพวกศากยะขึ้นมาอีก ความแค้นอาฆาตก็พุ่งขึ้นจึงยกกองทัพไปอีกถึง 2 ครั้ง พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งให้เหนอย่างนั้นทำให้ พระองค์ต้องยกทัพกลับ ในวาระสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงวางเฉยเพราะทรงเห็นบุญกรรมของพวกศากยวงศ์ที่ ทำไว้หนักนัก เมื่อพระเจ้าวิทูทกะยวดยาตราทัพไปตายไปไม่เหลือแม้แต่ทารกที่ยังดิ้นมอมอยู่ก็ไม่ไว้ชีวิต (เสถียร ทั้งทองมะดัน, 2560 : 48)

4. พระพุทธเจ้ากับการเมือง ระบบการเมืองร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ากับการเมือง ระบบการเมืองร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้ามีสองระบบ คือราชาธิปไตยและ สาธารณรัฐ ราชาธิปไตยที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองก็คือรัฐมคธและรัฐ โกศล ส่วนสาธารณรัฐที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองก็คือรัฐวัชชี ผู้นำรัฐทั้งสาม ล้วนเป็นพุทธสาวก จากจุดยืนนี้เองเราจะพบว่าพระพุทธองค์ทรงมีบทบาทอย่างไรกับรัฐ ผู้นำของแต่ละรัฐ และทรงมีพระดำริในการส่งเสริมระบบการปกครองของแต่ละระบบให้มีความเจริญได้อย่างไร ดังต่อไปนี้

4.1) ระบบราชาธิปไตย

รัฐมคธ พระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งรัฐมคธทรงมีความคุ้นเคยกับพระพุทธเจ้าตั้งแต่อ่อนตรัสรู้ถึงกับ ถวายพระราชสมบัติให้พระพุทธเจ้าครอบครองครึ่งหนึ่งแต่พระองค์ทรงปฏิเสธว่าไม่ปรารถนาอำนาจทาง การเมืองปรารถนาเพียงทางพันธุอย่างเดียว พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงสดับก็ตรัสว่าหากว่าพบธรรมวิเศษ ดังกล่าวเมื่อไรแล้วขอให้เสด็จมาโปรด หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วก็ได้เสด็จมาแสดงธรรมโปรดพระ เจ้าพิมพิสารจนกระทั่งได้ดวงตาเห็นธรรม กษัตริย์แห่งรัฐมคธได้ถวายสวนไม้ไผ่กลางกรุงราชคฤห์เป็นที่ พำนักของพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางที่พระองค์และประชาชนทั่วไปจะไปเฝ้าฟังธรรมได้สะดวก ตั้งแต่นั้น

พระเจ้าพิมพิสารทรงรักษาศาอุโบสถศีลและบริหารราชการแผ่นดินควบคู่กันไป คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาระบุว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงใช้นโยบายข้าราชการโดยพระองค์เองประธานความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์แล้วนำข้าราชการเหล่านี้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมเป็นประจำ ข้าราชการที่ถูกพัฒนาในลักษณะดังกล่าวจะเพียบพร้อมด้วยความรู้และคุณธรรมด้วยการปฏิบัติดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และข้าราชการก็มีความสนิทแนบแน่นบนพื้นฐานแห่งสหายธรรมและภราดรภาพมีปัญญาร่วมกันที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรอย่างสุดจิตสุดใจ

รัฐโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชศรัทธาในพระพุทธเจ้ามาก ตามคัมภีร์กล่าวว่าหากพระพุทธเจ้าประทับที่เขตวันในรัฐโกศล พระเจ้าปเสนทิจะเสด็จไปเฝ้าถึงวันละสามเวลาแต่ไม่ปรากฏว่าพระองค์คลั่งไคล้ศาสนาจนลืมนะกิจมีบ่อย ๆ ที่พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินกับพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้เองเมื่อเราอ่านพระไตรปิฎกจะพบพระราชปณิธานวิสัยระหว่างพระพุทธเจ้าและพระเจ้าปเสนทิหลายแห่งแต่ละแห่งก็บรรจุแนวคิดทางการเมือง สังคม และปรัชญาที่น่าสนใจมากมาย พระเจ้าปเสนทิโดยปกติมักจะดำเนินรัฐประศาสนนโยบายตามพุทธธรรมที่ได้สดับเฉพาะพระพักตร์พระองค์ เช่น ประธานรางวัลแด่ข้าราชการที่มีศีลธรรมอย่างอบอุ่น ลงโทษผู้ทุจริตคดีมิชอบฉ้อฉลทุจริตประชาชนอย่างเด็ดขาด เป็นต้น ฉะนั้นประชาชนในแผ่นดินของพระองค์จึงมีเสรีภาพและประกอบอาชีพอย่างสงบสุข คัมภีร์ระบุว่าชาวสวตถิเป็นคนที่เฝ้าธรรมตอนเช้าเตรียมอาหารไว้ตักบาตรพระ ตอนกลางวันขยันขันแข็งทำงาน ตอนเย็นหลังอาหารก็พากันเข้าวัดฟังธรรม

4.2) ระบบสาธารณรัฐ

รัฐวัชชี รัฐวัชชีเป็นการปกครองโดยระบบสาธารณรัฐ ผู้ที่ทำหน้าที่ฝ่ายบริหารและตุลาการได้รับการเลือกและได้รับความเห็นชอบจากสภา สมาชิกรัฐสภาวัชชีนั้นตามคัมภีร์พุทธศาสนากล่าวว่าประกอบด้วยกษัตริย์ลิจฉวี 7,707 พระองค์ เมื่อมองถึงบุคลากรในองค์กรการบริหารแล้วน่าจะเรียกระบบการปกครองนี้ว่าสาธารณรัฐประชาธิปไตยมากกว่า เพราะอำนาจทางการเมืองอยู่ในมือของกษัตริย์เพียงกลุ่มเดียว สาเหตุที่จัดระบบการปกครองในลักษณะอย่างนี้ก็คงเนื่องมาจากมีพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีอำนาจอยู่หลายกลุ่ม การที่จะสถาปนาเพียงราชวงศ์ใดราชวงศ์หนึ่งเป็นกษัตริย์คงทำให้กษัตริย์ไร้บัลลังก์อีกหลายพระองค์ที่เหลือคงคบคิดกันทำการแย่งชิงอำนาจโดยไม่มีเวลาพัฒนาชาติ อย่างกระนั้นเลยเปิดโอกาสให้กษัตริย์ทุกพระองค์มีโอกาสเข้ามาบริหารประเทศร่วมกันก่อให้เกิดความสมดุลทางอำนาจขึ้นโดยอัตโนมัติ พระพุทธเจ้าเสด็จแคว้นวัชชีเป็นครั้งแรกโดยสภาวัชชีมีมติเห็นชอบให้มหาลิกษัตริย์ลิจฉวีผู้อาวุโสเป็นผู้อาราธนาพระองค์ ในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ รัฐวัชชีได้ทรงแสดงรัตนสูตรและอปปริหานิยธรรม พระสูตรแรกตรัสถึงคุณค่าของพระรัตนตรัยอันเป็นพื้นฐานสำหรับผู้นับถือพุทธศาสนา และพระสูตรที่สองตรัสถึงหลักธรรมที่สนับสนุนความสงบสุขและความมั่นคงแห่งรัฐอันประกอบไปด้วยความสามัคคีในการประกอบรัฐกิจทุกชนิดเป็นต้นว่า การประชุมกันบ่อย ๆ เป็นหัวใจของการปกครองของระบบสาธารณรัฐ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ การปฏิบัติตามคำแนะนำในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่โบราณให้ดำรงอยู่ การให้ความคุ้มครองไม่กดขี่ข่มเหงเด็ก (ชาย-หญิง และสตรี) การรำลึกถึงบรรพชนที่เคยมีคุณแก่รัฐ และการให้ความคุ้มครองอำนวยความสะดวกนักบวชผู้ทรงคุณธรรมทั้งที่อยู่ในรัฐและสัญจรมาจากถิ่นไกล พระพุทธองค์

ตรัสถึงคุณค่าของหลักธรรมข้อนี้ว่าตราบใดที่ชาววัชชียังปฏิบัติอธิปไตยธรรมนี้อย่างเคร่งครัดไม่บกพร่อง จะพบแต่ความเจริญอย่างเดียวจะไม่พบความเสื่อมเลย ตั้งแต่บัดนั้นชาววัชชีรักษาปฏิบัติอธิปไตยธรรมอย่างเคร่งครัดกตัตตัพพิตความเจริญมั่งคั่งของวัชชีเป็นที่รู้จักของเมืองอื่น ๆ แต่ละวันจะมีชาวเมืองอื่นเดินทาง มาค้าขายท่องเที่ยวมากมาย ลักษณะนิสัยของชาววัชชีนั้นมีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ ใน การศึกษา ในการบริหารรัฐกิจ ทุกครั้งที่พระองค์เสด็จวัชชีกษัตริย์ทั้งหมดจะนิมนต์พระองค์ให้แสดงธรรมใน รัฐสภาวัชชี เมื่อกษัตริย์อาวุโสสิ้นสุดการพึงธรรมแล้วยุวกษัตริย์ที่อยู่ในวัยศึกษาศิลปวิทยาก็จะมาเฝ้าเพื่อ พึงธรรมต่อไปด้วยการอบรมอย่างใกล้ชิดทั้งในด้านรัฐกิจและคุณธรรมมาตั้งแต่เยาว์วัย กษัตริย์ลิจฉวีจึง เฝียบพร้อมด้วยคุณภาพและคุณธรรมบริหารรัฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ (เสถียร ทังทองมะดัน, 2560 : 76-78)

สรุปได้ว่า ในการศึกษาพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่าฐานะเดิมของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มต้นด้วย การถือกำเนิดในราชสกุลซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองโดยตรง ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ห่างไกลจากสถาบัน การปกครอง จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในหลายกรณี เช่น กรณีการ ระงับข้อพิพาทไขน้ำเข้านาของพระญาติ กรณีการห้ามทำสงคราม และระบบการเมืองร่วมสมัยกับ พระพุทธเจ้าก็มี 2 ระบบ คือระบบราชาธิปไตย โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงนำข้าราชการไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อฟังธรรมเป็นประจำ ข้าราชการที่ถูกพัฒนาจะเฝียบพร้อมด้วยความรู้และคุณธรรมมีปณิธานร่วมกันที่จะ บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร และพระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์ทรงประทานรางวัลแก่ข้าราชการที่มี ศีลธรรมอย่างอบอุ่นและประชาชนในแผ่นดินของพระองค์มีเสรีภาพประกอบอาชีพอย่างสงบสุข และระบบ สาธารณรัฐโดยกษัตริย์ลิจฉวี 7,707 พระองค์แห่งรัฐวัชชีทรงดำรงอยู่ในหลักอธิปไตยธรรมที่สนับสนุน ความสงบสุขและความมั่นคงแห่งรัฐอันประกอบไปด้วยความสามัคคีในการประกอบรัฐกิจทุกชนิด แม้พระ พุทธองค์จะได้รับยกย่องว่าเป็นศาสดาของกษัตริย์แคว้นต่าง ๆ ตลอดพระชนม์ชีพแต่ไม่เคยเรียกร้องเอาลาภ สักการะจากกษัตริย์เหล่านั้นเลยและไม่เคยเข้าไปแทรกแซงทั้งกิจการภายในอาณาจักรและนอกอาณาจักร เลย การเมืองช่วยแก้ปัญหาของประชาชนได้เฉพาะด้านทางกายและวัตถุเท่านั้น ส่วนธรรมหรือศาสนามีส่วน ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาทางด้านจิตใจ ศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับการเมือง เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึง ทรงประกอบพุทธกิจใน 3 ด้าน และปฏิบัติพุทธวิธีในการปกครองเพื่อความสงบสุขและสันติภาพ

พระสงฆ์กับการเมืองไทยนี้ได้มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์หลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของ พระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยและบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ทางการเมืองที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไว้ ดังต่อไปนี้ คือ

1. บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการที่ช่วยทำให้สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันสำคัญสถาบัน หนึ่งโครงสร้างทางสังคมไทยมาอย่างยาวนาน สถาบันสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทในเชิงปฏิสัมพันธ์กับสถาบัน อื่น ๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ และสถาบันทางการเมืองการปกครองอันก่อให้เกิดภาวะสมดุลที่ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคมไทย การแสดงบทบาทหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง ของพระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยจึงถือได้ว่าเป็นพลังแฝงเร้นที่สำคัญพลังหนึ่งซึ่งสามารถส่งผลกระทบ

โดยตรงต่ออำนาจการปกครองประเทศไทยซึ่งพลังและอิทธิพลทางพระพุทธศาสนายังคงฝังรากลึกอยู่บนศรัทธาของประชาชนอยู่เช่นเดียวกันจะเห็นได้จากการที่พระภิกษุสงฆ์ยังคงได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้านอย่างสูงโดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจะได้รับความนับถือศรัทธาเป็นอย่างสูง ดังนั้นอิทธิพลของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อสังคมและประชาชนจึงเป็นสิ่งที่รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงได้เข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ดูแลคณะสงฆ์เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกในการดำรงสมณเพศและควบคุมพระภิกษุสงฆ์ให้อยู่ในศีลในธรรม (เดิมศักดิ์ ทองอินทร์, 2563 : 401) พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับสังคมได้แต่ต้องเกี่ยวข้องกับแบบพระสงฆ์โดยมีจุดยืนอยู่ที่มีพระธรรมวินัยเป็นฐาน พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับสังคมโลกแห่งวัตถุนิยมได้แต่ต้องเกี่ยวข้องกับฐานความรู้สึกรู้เท่าทัน ไม่ยึดติด ไม่ลุ่มหลง ก็คือ ไม่สยบยอมตกเป็นทาสของสังคมวัตถุนิยม เปรียบเหมือนใบบัวที่เกี่ยวข้งกับละอองฟองน้ำแต่ไม่ติดไม่ซึมซับเอาละอองฟองน้ำนั้นไว้ ใบบัวจึงมีความเป็นอิสระจากละอองฟองน้ำ ฉะนั้นพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับการเมืองได้แต่ต้องมีวิธีการเกี่ยวข้องกับแบบพระสงฆ์ให้เกี่ยวข้องกับฐานะผู้เผยแผ่พระธรรมให้นักการเมืองเพื่อให้ทางการเมืองมีคุณธรรมจริยธรรมออกไปปกครองบ้านเมือง และสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมะ และมีจิตสำนึกในธรรมะที่แท้จริง (เสถียร พังทองมะดัน, 2560 : 66-67)

พระสงฆ์คือหมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในทางรัฐศาสตร์พระสงฆ์หรือองค์การทางศาสนาเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง (รวมด้วย) คือ ให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์และนโยบายการพัฒนาคณะสงฆ์หรือพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องแห่งปัจจุบันสมัยที่ทุกคนควรเข้าไปเกี่ยวข้อง บางคนที่มีความคิดล้าหน้ามองว่าพระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการเรียกร้องสิทธิของคณะบุคคลเท่าที่ควรจะเป็น การจะปฏิบัติกิจใด ๆ ก็ตามต้องไม่ละเลยการประพฤติในส่วนที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” ซึ่งเป็นความประพฤติเพื่อความประเสริฐเพื่อบรรลุถึงความสิ้นกิเลสโดยประพฤติให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติและต้องเอื้อเพื่อไม่ละเมิดพุทธอาณัติอันเป็นข้อห้ามมิให้ประพฤติหรือเรียกว่าประพฤติให้เป็นไปตามธรรมวินัย ซึ่งถือว่าหน้าที่นั้นเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงถือได้ว่าการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหน้าที่แรกของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักข้อกำกับควบคุมการกระทำหน้าที่อื่น ๆ ของพระสงฆ์ (พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทิน), 2560 : 219) ซึ่งหน้าที่หลักที่สำคัญมี 4 ประการ ได้แก่

1.1) บทบาทหน้าที่ในการศึกษาธรรม

การศึกษาพระธรรม ก็คือ การศึกษาในการเรื่องอริสัจ 4 อริจิต และอริปัญญา ศีล จิต (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่สมณะในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาให้เคร่งครัดแล้วจึงจะนำไปสู่กระบวนการที่ชัดเจนหมายความว่า หน้าที่ศึกษาจะนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง สิกขา 3 หรือไตรสิกขานั้นหมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษาหรือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาคือการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558 : 107) หน้าที่การศึกษาจะนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติที่ถูกต้องตามสิกขา 3 หรือไตรสิกขานั้นเอง

1.2) บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม

ในพระสูตรตันตปิฎกอังคตตรนิกาย นวกนิปาต ได้อธิบายไว้ว่า การปฏิบัติธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นรากแก้วขั้นสำคัญในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่เช่นนั้นจะไม่ได้รับผลใด ๆ เลยหากขาดการปฏิบัติ แต่การจะเห็นคุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรมได้บุคคลนั้น ๆ ย่อมจะเล็งเห็นประโยชน์มองเห็นโทษในความประมาทหมัวเมาในชีวิตเร่งคิดหาวิธีที่จะบำเพ็ญตนให้ได้รับความสุขสูงสุดนั่นเอง ความสุขสูงสุดที่จะบังเกิดได้ย่อมมาจากการประพฤติปฏิบัติธรรม (อง.นวก. (ไทย) 15/75/167) ในอรรถาสนีสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่องอรรถาสนีศาตมาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อไม่ให้ประมาทหมัวเมาในวัยและในชีวิตให้เร่งรีบชวนชาวปฏิบัติธรรมโดยทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตนี้สั้นควรรีบทำกุศลควรประพฤติพรหมจรรย์เพราะสัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี ในปัจจุบันนี้อย่างมากอยู่ได้ก็เพียงร้อยปีหรืออาจจะน้อยกว่าบ้างมากกว่าบ้างโดยทรงเตือนว่า “ภิกษุทั้งหลาย กิจใดศาตาสผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลผู้นุเคราะห์เอื้อเอ็นดูพึงกระทำแก่สาวก กิจนั้นเรากระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลายนั้นโคนไม้ที่เรื้อนว่าง ขอเธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจอย่าประมาทอย่าต้องเป็นผู้เดือดร้อนใจในภายหลังเลย นี่คือนุสาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย” การปฏิบัติธรรมมีจุดมุ่งหมาย 2 ประเด็น คือ 1) เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากกองกิเลสต้นหา และ 2) เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในประเด็นหลังนั้น พอมองเห็นได้แม้จะไม่มากในสังคมแต่ก็ไม่ใช่ไม่มี ส่วนประเด็นแรกอาจจะถือได้ว่าเป็นประเด็นหลักเพราะถ้าไม่ปฏิบัติจนสามารถละลบกิเลสของตนเองแล้ว การที่เราจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นก็เป็นไปได้ยาก ฉะนั้น การทำให้ตนหลุดพ้นหรือให้ถึงภาวะเกลี้ยงเกลามาก่อนมีความทุกข์นั้นมิใช่ (พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทิน), 2560 : 200)

1.3) บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม

บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมนี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่สำคัญหากจะเทียบกับบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมนี้จึงนับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากกว่าอย่างอื่น อนึ่งในการเผยแผ่ธรรมนั้นพระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์ทรงเคยดำรงมาแล้วก็เพราะการเผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัทจึงจำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ฉะนั้นผู้แสดงธรรมต้องเป็นผู้มีภูมิธรรมและความรู้ด้วย (พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทิน), 2560 : 201) ดังนั้นบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญ ก็คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงาม ขอบธรรม และเป็นธรรม ได้แก่ สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองให้เป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองโดยขอบธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองนั่นเอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณเพศในการแสดงบทบาทดังกล่าว ก็คือการตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ กล่าวคือมีความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ มิใช่เพื่อบ่มุ่ให้เกิดประโยชน์สุขส่วนตัว แก่บุคคล แก่กลุ่มคน หรือแก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด (พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทิน), 2560 : 205)

1.4) บทบาทหน้าที่ในการรักษาธรรม

ในพระสูตรตันตปิฎกอังคตตรนิกาย ติกนิปาตได้อธิบายไว้ว่า การรักษาธรรมเป็นบทบาทหน้าที่ที่มีความสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ อีกทั้งเป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแต่สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก ก็คือ ความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไม่ทำ

ให้พระธรรมวินัยวิปริตแปรปรวนนั่นเอง สิ่งทีพระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้เป็นสิ่งที่ต้องใคร่ครวญและปฏิบัติตามไม่เพิกเฉยละเลยทอดทิ้ง ตรงกันข้ามสิ่งใดทีมิได้ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้ทีขัดต่อพระธรรมวินัยก็ไมควรกระทำเพราะจะนำโทษทุกขมาให้ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายไม่พึงชวนขายเด็ดขาดดังพุทธดำรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกทีแสดงธรรมว่าเป็นธรรม ธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงสิ่งทีมิใช่วินัยว่าเป็นวินัย สิ่งทีเป็นวินัยว่ามิใช่วินัย พระดำรัสทีมิได้ภาซิตไว้ว่าภาซิตไว้ ทีภาซิตไว้ว่ามิได้ภาซิตไว้ ย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก และย่อมทำให้อัสนัธรรมนี้อันตรธาน” หน้าที่ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยนี้จึงเป็นสาระทีสำคัญทีสุดเรื่องหนึ่งในหลาย ๆ หน้าที่ของพระสงฆ์นับแต่สมัยพุทธรกาลเป็นต้นมา (อง.ตัก. (ไทย) 20/140/20)

2. บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ทีต้องคำนึงถึงอุปการคุณของคฤหัสถ์

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ นอกจากพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติบทบาทหน้าที่หลักทั้ง 4 ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ทีต้องคำนึงถึงอุปการคุณของคฤหัสถ์โดยปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ 5 ประการ ได้แก่

- 2.1) ห้ามปรามจากความชั่ว
- 2.2) (สั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 2.3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- 2.4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งทีไม่เคยฟังไม่เคยรู้
- 2.5) บอกทางสวรรค์ให้ (สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสุข)

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยซึ่งถือได้ว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์กับการเมืองนั้นในทางกายกรรมเป็นสิ่งที่ต้องพึงระวังในคติโลกเพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้การข้องเกี่ยวกลายเป็นมลทินของพระพุทธรศาสนาไปแทนทีจะกลายเป็นสิ่งที่เกื้อกูลกัน การแสดงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ทางการเมือง คือการให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ในหลักพระธรรมวินัยพร้อม ๆ กับการสั่งสอนธรรมทีเป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางปกครองคือการเป็นอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างชอบธรรมและเป็นธรรมมิให้พระสงฆ์ลงมือไปในทางกายกรรมแต่จะเน้นหนักไปในทางวจีกรรมก็คือการแสดงเทศนาสั่งสอนธรรมด้วยมโนกรรมคือใจทีประกอบด้วยเมตตาปรารภนาดีต่อประชาชนโดยมุ่งหวังให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสงบสุข พระสงฆ์ในพระพุทธรศาสนาจึงไม่ใช่พระสงฆ์ทีแสวงหาอำนาจใด ๆ โดยเฉพาะอำนาจทางการเมืองเพื่อทำตนให้เป็นใหญ่ในทางการเมืองตรงกันข้ามพระสงฆ์ต้องมุ่งปฏิบัติเพื่อละลดหมดตัณหา มานะ ทิฐิ เพียงแต่ดำรงตนเป็นกลางในสังคมโดยมุ่งถึงความถูกต้องชอบธรรม

นโยบายของผู้มีเรือนกับผู้ไม่มีเรือนนั้นต่างกันพระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งมีบทบาทหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง บทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ทีสำคัญก็คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองทีดีงาม ชอบธรรม และเป็นธรรมโดยสอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองทีมีคุณธรรม และดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้อยู่ใต้ปกครอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณ

เพศในการแสดงบทบาทดังกล่าว ก็คือการตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์กล่าวคือมีความเป็นกลางที่จะแสดงธรรม เพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่ประชาชน (พระครูพิศาลสรีกิจ สุทิน สุทิน, 2560 : 205-206)

สรุปได้ว่า พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอดซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ได้แก่หน้าที่ในการศึกษาธรรม หน้าที่ในการปฏิบัติธรรม หน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม และหน้าที่ในการรักษาธรรม ซึ่งบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่นี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่สำคัญหากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนี้นับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากกว่าอย่างอื่น อนึ่งในการเผยแผ่นั้นพระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมาแล้วเพราะการเผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัทจำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ผู้แสดงต้องเป็นผู้มีภูมิธรรมและความรู้ด้วย ดังนั้นบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญ ก็คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงาม ชอบธรรม และเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการทางการเมืองและปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้อยู่ใต้ปกครอง ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมายโดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่และพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยด้วยชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพระประมุขของชาติทุก ๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมาตั้งแต่อดีตอันยาวนานจวบจนกาลปัจจุบันนี้ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์จึงมิใช่เพียงแค่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้นหากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ในฐานะที่พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติและอยู่เคียงคู่กับชนชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทย เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นหลักในการปกครองประเทศ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทย เป็นรากฐานของวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นมรดกของชาติ ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทยควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ แท้ที่จริงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ และปกครอง

ประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวมหรือแม้แต่หลักธรรมคัมภีร์ครองโลก พระพุทธศาสนาเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยโดยใช้เป็นหลักของความคิด ความถูกต้อง ความเสมอภาคเพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดิน ชาติ ตระกูล มีความสมานฉันท์ และคัมภีร์ครองสิทธิของบุคคลให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน เป็นต้น หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสาไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนเป็นหลักการสำคัญในการปกครองโดยมุ่งถึงความสุขทั้งแก่ตนเอง และบุคคลอื่นเป็นสำคัญ “ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉนั้นใด สัตว์ทั้งหลายก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉนั้น”

ในการศึกษาพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่าฐานะเดิมของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มต้นด้วยการถือกำเนิดในราชสกุลซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองโดยตรง ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ห่างไกลจากสถาบันการปกครอง จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในหลายกรณี เช่น กรณีการระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติ กรณีการห้ามทำสงคราม และระบบการเมืองร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า การเมืองช่วยแก้ปัญหาของประชาชนได้เฉพาะด้านทางกายและวัตถุเท่านั้น ส่วนธรรมหรือศาสนามีส่วนช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาทางด้านจิตใจ ศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับการเมือง พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอดซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ได้แก่หน้าที่ในการศึกษาธรรม หน้าที่ในการปฏิบัติธรรม หน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม และหน้าที่ในการรักษาธรรม ซึ่งบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่นี้เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่สำคัญหากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนั้นนับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากกว่าอย่างอื่น อนึ่งในการเผยแผ่นั้นพระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมาแล้วเพราะการเผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัท จำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ผู้แสดงต้องเป็นผู้มีภูมิธรรมและความรู้ด้วย ดังนั้นบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญ ก็คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมืองโดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงาม ขอบธรรม และเป็นธรรม สอนให้หนักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการทางการเมืองและปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมายโดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเผยแผ่และพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2560). **ประวัติพระพุทธศาสนา** (ฉบับปรับปรุง).

พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คุณ โทษณ์. (2545).**พระพุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์,

คณะอง ว่าง่ายแก้ว.(2565) พระพุทธเจ้ากับฐานะนักปกครองที่ดีที่สุดในโลก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.gotoknow.org/posts/450036> [3 ตุลาคม 2565].

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์.(2563).ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. เอกสารประกอบการสอนความรู้เบื้องต้นทาง
รัฐศาสตร์. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง.(2542).ศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

พระครูพิศาลสรกิจ (สุทิน สุทิน). (2560).ประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา. เอกสารประกอบการ
สอนวิชาประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา. พะเยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา,

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมโม).(2550).ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. พะเยา
โรงพิมพ์เจริญอักษร,

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. (2543).ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ.

พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ มหานคร : สหธรรมิก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต).(2558).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ.(2541).รัฐธรรมนูญ. เชียงใหม่ : สถาบันปัญญานันทะ

ไพโรจน์ อยู่มนต์เตียร.(2533).วาทะท่านพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์

เสถียร ทั้งทองมะดัน.(2560).รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. เอกสารประกอบการสอนวิชารัฐศาสตร์ตาม

แนวพุทธศาสตร์. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สมบูรณ์ สุขสาราญ.(2530).พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,